Vaitkus, Mykolas
Brekšta

BRĖKŠTA

POĖMA

BRĖKŠTA

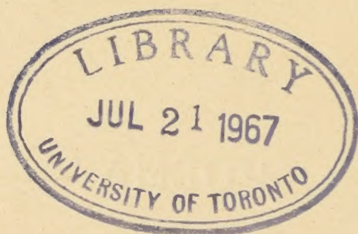
M. VAITKUS

POĖMA

Jagomasto spaustuvė „Lituania“, Tilžėje, Augštoji gat. 78.

LIBRARY
JUL 21 1967
UNIVERSITY OF TORONTO

Šviesiausiajam ir Gerbtiniausiajam
Lietuvos
Dvasiškajam Vadovui
Žemaicių Vyskupui

Pranciškui Karevičiui

tą veikalą

skiriu.

Autorius.

TYLUTĖ.

Iš tylinčio miško, kurs, pilį apsupęs,
Kaip priešas, ją stumia prie upės,
Ant juodbėrio žirgo, tamsus, lyg naktis,
Išjoja šarvuotas vytis.
Senasis Barsukas bokštelyj virš vartų
Neblaukia, kad žodį ištartu.
„Narsusis Mantrimai, nežuvęs? grįžai?“
Pas kunigą bėga skubriai.
„Valdovai! sugrįžo jaunasis Mantrimas —
Pavasario mielas dvelkimas!
Iš miško prie grabės prijojant mačiau!“
— „Nuleiskite tiltą greičiau!“
Apkaustytas tiltas, nukrisdamas žvanga.
Įjoja raitélis pro angą.
Linksmai jį kareiviai sutinka seni.
„Galiunai, iš kur pareini?!“
„Valio, didžiavyri!“ Ir jungiasi aidas,
Kurs skraido po pilį palaidas,
Ir miškas už upės dar atmuša jį;
Jis miršta kaž-kur ten toli . . .

* *
*

Į váišių seklyčią, apytamsią, plačią.
Rimgaila įsivedė svečią,
Už skobnio sodina tarp karės draugų,
Tėvynės uolių̨jų sargų.
Pats žiuri meiliai, atsilošęs į sieną.
Vergai įbogino meškieną.
Taip letena kvepia, gardžiai iškepta . . .
Skalsi prasidėjo puota.
Kaip Milda meilinga, ineina į vidų
Tylutė ir įneša midų.
Ji pripila pilnas sidabro taures,
Kur minkština širdis žiaurias.
Ji alų pastato, už auksą skaistesnį.
Grožybe dabina ji česnį.
Mėsos ir ragaišių ant skobnio apsčiai.
Tat linksminas brangųs svečiai.
Ir sako valdovas: „Meilusis sveteli,
Bičiuoliai iškęsti nebgali!
Kaip gyvas išlikęs papásakok mums:
Bus dángtis geriausias pietums!“
Atsakė Mantrimas, nuliudęs ir rimtas:
„Manųjų išliko gal šimtas . . .
Bet musų likimas beširdis, tamsus,
Vergais mus padarė visus.
Jau buvom Mazurų žemes nuterioję,
Į kilpą jau kėlėme koją, —
Umai iš tylių amžinųjų miškų
Užpuolė mus minios lenkų.
Išvydome varną, mirties palydovą;
Bet drąsųs pradejome kovą.
Trumpai tekovojome: sútrypė mus;
Krauju mes palaistėm laukus.

Žaizdų nebpakėlęs, gulėjau be žado.
Kad sąmonė vėl atsirado,
Umai pastebėjau: aš priešų namuos!
Belaisvis! Kad gyvas, gailiuos!
Draskiau, lyg beprótis, nekaltąjį guolį . .
Išvydau įeinant jaunuolį;
Plikveidis, juodspalviais drabužiais ilgais . .
. Meilingai jis šypso. „Blaškais?“
Ar skauda? ar liudna? Nurimk man, širdele!“
Ir galvą ant pogalvės kelia,
Ir glosto man plaukus, ir šnibžda ausin:
„Ramiausiai žiurėk ateitin!
Dabar gi nurimki, kad greitai užmigus;
Juk kirčiai tau kliuvo nepigųs.
Ramiai, tik ramiai sau gulėti turi —
Žaizda neužgijus jautri!“
Išėjo. Aplankymas keisto vaikino
Mane dyvinai nuramino.
„Tai burtus jis metė!“ per miglą maniau.
Nutruko mintis . . Užmigau.

* *
*

Man palietė klausą giedojimo aidas.
Žiuriù — gi pažįstamas veidas,
Žemai prisilenkęs, toks mielas, švelnus,
Lyg rytmečio giedras dangus;
Matytas; kame, negaliu bepriminti . . .
Tai miegas tebvaržo man mintį.
Žvalgaus, rupestingai pratrynęs akis . . .
Umaì kad galvoj man nušvis!
Atsiminiau: kraujo lošimą aš lošęs
Ir kritęs, ir miškas man ošęs,

Ir ašen paskendęs giliojon naktin,
  Ir plaukęs nuo miško šalin;
Paskiau atsibudęs, pamatęs šį rumą,
  Pajutęs nelaisvės opumą . . .
Ir buvus kankynių slopi valanda . . .
  Šis vyras inėjęs tada.
Šviesu pasidarė, ir skausmas nurimo.
  Globėjas pavergto Mantrimo
Meilingai man duoda išgerti vaistų,
  Kaip sakės, paties išrastų.
Pagirdęs, kaip vaiką paguodė, apklostė,
  Man sužeistą ranką paglostė,
Tyliai prakalbėjo, užmigdė mane . . .
  Mačiau jį, nudžiugęs, sapne . . .

* *
*

Jis lankės dažnai; lyg matutė, globojo.
  Man budavo liudna be jojo.
Lyg brolį, karštai ir giliai pamilau.
  Mane jis vadino „brolau“.
Iš jo sužinojau, jog kilęs iš ponų;
  Nekentęs gyvenimo monų;
Apleidęs pasaulį, pametęs turtus,
  Paniekęs del Dievo dievus“ . . .
Rimgaila nerimsta; banguoja krutinė,
  Lyg jurių ertvė begalinė.
Jis klausia Mantrimo: „Su juo gyvenai,
  Tai, kaip jis tikėjo, žinai?“
„Žinau — pasisakė: jis buvo krikščionis“ . . .
  Į kunigą žiuri dvarionįs —
Kaip akįs jam žėri! kaip dreba ranka!
  Ei! jaučiama óre tvanka!

„Juk tujen tą lenką it brolį mylėjai —
Tat turbut prie jų prisidėjai!
Tat turbut nebgarbini musų dievų?!“
„Dievų? Ak, stabų negyvų“ . . .
Pribėgo Rimgaila — į ausį jam kerta:
„Tą niekšą suplėšyti verta!!
Šalin!! Kad daugiau nebregėčiau tavęs!!
Tam aukso, kas jįjį išmes!!“ . . .

* *
*

Nelyginant šaldanti vėsula putė . .
„Praamži!“ sukliko Tylutė:
„Užmuš jis tėvelį!“ . . Slopi valanda . . .
Nespyrė baugioji bėda:
Mantrimas išbalo; akis sužaibavo,
Tarytumei alkano levo;
Ištraukė jau kardą . . . Įstumė jį vel;
Nuliudęs išeina . . Kodel?
„O, Jėzau, sustiprink!“ pravėrė jam lupas;
Nuslugo įtužusis upas.
Dar žvilgteri savo Tylutėn. „Sudie!“ —
Pamąstė: „nutilki, širdie!“ . . .
Ant veido Tylutės lyg nuostebis skraido:
Tat karžygis ir nusileido! . .
Nekeršijo! . . Niekšas! menkutis bailys!!
Ji žodžio tokiam nebsakys!!
Išeina mergaitė, nuraudus, supykus . .
Kad butu nelaimė įvykus?
Kad butu tėvelį užmušęs jisai?
Juk širdį but pervėręs jai! . .
Ar butu Mantrimą tada bemylėjus?
Ne! butu jam keršta žadėjus!!

Gimt butu turėjusi neapkanta! . .
    Dusauja . . Širdis papirkta.

* *
*

Per Liétuvą skriedamas, juodvarnis krankė.
    Juo sekė nelaimė daugrankė.
Sujudusį kraštą teriojo nuožmiai
    Pikti Iziaslavo buriai.
Pavargėliai veltu į kunigus šaukės.
    Musiškiai didžiunai vis traukės:
Juos stumė paveikęs galingas skaitūmo.
    Tai ritos nuo kalno akmuo.
Nuliudęs Rimgaila. Jį rupesčiai ėda.
    Senajam kariautojui gėda.
„Skaudu begyventi! Oi, reiktu ir man
    Keliauti senolių kraštan!“
Praslinko slogučio savaitės septynios.
    Atskrido nepaprastos žinios,
Brangintinos, dyvinos: „Muša gudus
    Juodšarvis didvyris baugus.
Koks greitas, koks piktas nedidis burelis!
    Kiekvienas raitelis — arelis.
Nebuvo, nelaukei — čia-pat jau yra;
    Užpuolė ir drasko — audra!
Tarp jųjų smarkiausias, gražus, kaip Perkunas,
    Jaunasis vadovas-galiunas.
Tik kardą nuleidžia stiprioji ranka —
    Tai Pykoliui tenka auka . . .
Nuožmus užpuolikas nutverti juos stengias —
    Burelis visad pasirengęs:
Kaip garas, išnyksta ir slepias miškuos . .
    Laukk vėl: kad suduos, tai suduos!“ . . .

Nušvito, pradėjo šypsoti Rimgaila.
Ir sako saviesiems: „Vien gaila,
Kad mes, nerangieji, nepadedam jam . . .
Vėl gaila: nežinome, kam!
Iš kur, kas do vienas ir kaip jis vadinas?
Mums sako: tai — jaunas vaikinas,
Juodai apšarvotas, o augštu ugiu,
Gražus . . . Lyg Mantrimą regiu!
Bet ne! juk Mantrimas — bailys, išdavikas,
Sakyčiau — guduitis koks plikas . .
O buvo juk vyras! Oi, buvo ranka!
O puolė lenkučio auka! . . .
Ir senis kariautojas griebėsi uso,
Patraukė, giliai atsiduso.
Tylutei išsiveržė lyg atduksys . .
Tečiaus ji širdies neklausys!

* *
*

Aušra raudonuoja. Dar miškas tebsnaudžia.
Sapnai dar stebuklus tebaudžia.
Mantrimo burelis tebmiega žolėj,
Miškų amžinųjų gelmėj.
Nemiega budrioji aplinkui sargyba,
Stovyklos dabodama ribą.
Nemiega vadovas; jis laukia seniai,
Kad gimtu pirmi spinduliai.
Kad saulę išvydusįs dangųs nušvito,
Pabudo gyviai po kits-kito,
Vėjelis nuskrido gaivion tolumon,
Garsai susijungė dainon:
Tad kėlės Mantrimas, nuėjo į girią,
Slopindamas dumą įkyrią,

Ir puolė ant žemės . . Žmogus neregės,
Kaip jis, kaip Mantrimas kentės . .
Augštokai iškilo į dangų saulutė.
Kutenimą mielą pajutę,
Pabudo kareiviai. Vargais nešina,
Atėjo judrioji diena.
Nuo žemės Mantrimas lėtai atsikėlė.
Jo veidas panėši į gėlę,
Kuri, neregėjus kaitrių spindulių,
Išblyško uksmėj tarp žolių.
Jo lupos suspaustos, skruostai lyg sustingę;
Žaibai po blakstėnomis dingę;
Dar skausmas tebsmaugia. Jis kaujas su juo.
Palinko kilnusis stuomuo.
Ir veržiasi dėjas iš vyro krutinės,
Tarytum upelis ištvinęs:
„Tylute, Tylute, mylėjau tave
Giliausiaja jausmo srove . . .
Vilties įstabioji žvaigždė man blizgėjo —
Ji dyviną laimę žadėjo.
Nun viskas pražuvę. Užgeso viltis.
Vien mintįs tenai benuskris;
Ir jausmas ten veržšis nekaltas, o šiltas,
Žiauriai taip likimo nuviltas . . . .
Išgirski, Augščiausias! Jau meilės kitos
Mantrimas nebgeis niekados!
Ir pirmą tą meilę, kaip rasą, nekaltą,
Kaip tyrąjį spindulį baltą,
Augščiausias Valdovai, aš pavedu Tau . . .
Kenčiu, bet paguosi — žinau! . . .
Tylute, Tylute! nebbusi tu mano!
Iš skausmo karčiausiojo tvano

Siunčiu paskutinį, nuliudęs, sudie! . .
    Skaudu . . Ei! nutilki, širdie!
Tai — apžadas: Dieve! moters nebevesiu.
    Varguos gal užuomaršą rasiu.
Gal mirtį sutiksiu kovoj . . Ei! tada
    Šviesi bus, gaivi valanda!“

* *
*

„Sveika likk, Tylute! Mes jojam į karą.
    Nerimstu namie, man negera!
Kad tėviškė žuva, tesnaudžia bailys!
    Man Kovas dumas išblaškys . .
Juodajam Areliui mes skrisim į talką.
    Kam vienas sunkybę jis velka!
Širdis stigavoja: Mantrimas tai bus!
    Matyti darbuos jo nagus! . . .
Bet jis — išdavikas, tikybą paniekęs;
    Beg butu jis gudą mums pliekęs? . . .
Sugausime arą! Sugrįšim su juo!
    Laukk musų, kaip stos tik ruduo.“
Tylutė tai rausta, tai vėlei išbala.
    Ar tiesą ji girdi, ar melą,
Kurį sugalvojo tėvutis, kad jai
    Ištrykštu širdy spinduliai? . .
Giliai užsimąsčius, prie lango ji stovi . . .
    Kareiviai jau joja per griovį.
„Keliaukit laimingai! Sugrįškit greičiau! . . .
    Nerimstu — nelaimės bijau.“

* *
*

„Mus apsiautė priešas.. Ką veiksim, vadovai?!“
    — „Juk kardą mes turime kovai?

Juk priešo ješkójom? Tat ašen džiaugiuos:
Jie — mus, mes žudysime juos!“
Ir senis Rimgaila sau barzdą paglostė,
Ir šypso. „Jųs, priešai, žinoste,
Jog musų tėvynėj gynėjų gana! . .
Linksma bus puota, kruvina!“ . . .
Ir stovi, nutilus, giria šimtametė,
Tarytumei, priešą pamatė
Ir, kvapą užtraukusi, laukia — tuoj griaus!
Jai liudna, nes gaila žmogaus . . .
Ir griovė! Šventajam miškų tankumyne
Griausmais suskambėjo „Tėvyne!“
„Dievai, neapleiskit!“ „Kapokim!“ „Narsiau!“
„Pražusi!“ „Ar kliuvo?!“ „Ir tau!!“
Nuožmieji klyksmai lyg audron susilieja,
Per mišką nugąsdintą skrieja;
Ir žemė dejuoja. Baisus žvangesys
Nebételpa priešų ausys'.
Pailsę, apkurtę, užmiršo jie viską;
Bemato, kaip ginklai jiems tviska,
Kad kįla ir leidžias; kaip šmiža veidai,
Kad puola ir maišos buriai . . .
Rimgailos vyružiai kaip liutai kovoja;
Jie rusų daugumo neboja;
Bet silpsta. Jų rankos greit ginklą paleis.
Suguls jie po medžiais žaliais . .
Ir sako Rimgailai senasis Barsukas:
„Tuoj krisiu . . Galva jau man sukas . .
Ir tujen, valdovai. Man gaila tavęs!
Kas liutus iš mušio išves?“
— „Išeis jie ir patįs! Ei, žino jie kelią!
Brangina Augščiausiojo valią!

Per mirtį . . Tat žukime, broliai, visi!!
Didvyriams mirtis nebaisi!“
Ir žuva lietuvių levai po kits-kito.
Narsusis Barsukas jau krito . . .
Bet kas atsitiko? Koks priešas baisus
Užpuolė iš šono gudus?
Umai, nusiminę, į skíltis jie sklaidos . .
Kaip nyksta jų saujos palaidos!
„Juodasis Arelis!“ girdėties balsai.
Rimgailos nušvito veidai.
Tarytum atgimęs, su priešais jis kaujas . .
Tik kirtis — ant veido jau kraujas . .
Už gerklę nutvėrė galinga ranka . . .
„Likk, mano tėvyne, sveika!“ . . .
„Laikykis, Rimgaila!“ . . . Ir rusų raitelis
Atšoko. „Juodasis Arelis“ . . .
Ir puolė ant jojo, su juo ir kiti,
Tarytum, vilkai sužeisti . . .

* *
*

Kad senis Rimgaila žolėj atsigavo,
Jau vakaro vėjas dejavo,
Saulutė jau leidos. Ramu ir vėsu.
Jis stebis: „Kame aš esu?“
Umai, atsiminęs, jis kelties mėgina;
Bet tarnas, prišokęs, jam gina:
„Gulėki, valdovai! Dar kelt negali!
Žaizda . . . Bet jinai negili“ . . .
„Kur dingo musiškiai?“ Rimgaila jo klausia.
— „Nabaštikams duobę jie rausia.“
„O rusai?“ — „Pabėgo.“ „Kaip aš išlikau?“
— „Mantrimas“... „Mantrimas? Aiškiau!!“

— Juk Gudą paveikti jisai mums padėjo" . . .
„Ei! liaukis kalbėjęs ant vėjo!
Juk Juodąjį Arą minėjo gudai!"
— „Minėjo. Mantrimas tatai!"
„O jis . . . ar sugrįžo? . . . O gal neišliko?"
— „Didvyrį nelaimė sutiko:
Jis sužeistas puolė kovoj su keliais . . .
Begu jį mirtis bepaleis?" . . .
„O kas gi mane nuo mirties išvadavo?"
— „Mantrimas." Tyliai sudejavo
Žilasis Rimgaila. „Man lazdą paduok!
Kur dėjote jį? . . Trimituok!"
Aštrieji garsai išsisklaidė po girią,
Teriojimą pertraukti spiria;
Ir karžygiai grįžta, bet grįžta liudni:
Be Juodojo Aro, vieni . .
Po ąžalu guli didvyris be žado.
Sustingęs jo veidas, lyg ledo.
Galva apvyniota skara kruvina . .
Jis mirs gal, kad baigsis diena.
Kareiviai aplinkui, nutilę, sustoja
Ir skaudžiąją dumą dumoja.
Rimgailai nulinkus žiloji galva.
Jis kenčia; jo sieloj kova.
Tarytum į mieląjį sunų ir draugą
Jis žiuri — ir gailestis auga;
Dumoja . . . Umai jis suriko tarnams:
„Į kelią, pilin, kad sutems!"

* *
*

Pažadino saulė lipšniai veversėlį.
Tylutė savam kambarėly

Prie lango jau sėdi, kaip sargas, budri.
Kankino sapnai negeri.
Parneš gal iš miško kas žinią nejaukią.
Mergaitė, drebėdama, laukia . . .
Tik krupteli: krito nuo bokšto žinia:
„Ateina ginkluota minia.“
Piliečiai, kaip vienas, iš miego pakirdo.
„Musiškiai!“ umai pasigirdo.
Nelaimę jie nešas, ar laimė šviesi
Juos lydi? Nerimsta visi.
Tylutė akim jau tėvelį atrado.
Nejoja Mantrimas gret vado . . .
Perkunai! kiek nešasi jie sužeistų!
Gal bus ir Mantrimas tarp jų . .
Įjojo burys nudulkėjęs į kiemą,
Tarytumei snieginas žiemą.
Nubėgo Tylutė žemyn tekina.
„Tėvuti! aš jau nebviena!“
Rimgaila bučiuoja jos baltąją kaktą
Ir sako: „Dukryte, duokš raktą!
Greičiau reiks Mantrimas įnešt kambarin . . .
Tu, Sábali, liaukis! šalin!“
Subruzdo tarnai — sužeistuosius nešioja.
Tylutė jų darbą daboja.
Visur ji paskumba, lengvutė, vikri.
Tvarka — padėjėjai geri.
Pabaigusi triusą ir permainius rubą,
Pas mylimą tėvą ji skuba,
Kurs, mėsą užgėręs tirštu alumi,
Dumoja: „Pavargęs esmi . .
Reiks gulti“ . . . Pamatęs atbėgant dukrytę:
„Kodel taip veideliai nuvytę,

Kodel taip išbalę?“ jos klausia: „sirgai?“
Prie darbo dabar pavargai?
O tų sužeistųjų turėsi nemaža!
Kareiviai iš mušio dar veža!
Tiktai tu Mantrimą labiausiai dabok!
Juodasis tai Aras! Žinok,
Jis vakar mane nuo mirties išvadavo,
Aukodamas gyvastį savo.
Tiek kaltas esu jam! Jį taip užgavau!
Atlygink! Jį pavedu tau!

* *
*

Kaip gintaro aiškųs karoliai dienelės.
Pagijęs, Mantrimas jau kelias.
Šviesos vandenyno pilis užlieta.
Kaip atilsis, šypso gamta.
Tylutė, nuliudusi, žiuri pro langą.
Tylu. Vien kardai kur sužvanga,
Sužvengia žirgai, ar juokų klegesys
Atsíduria josios ausys’.
Giliai užsimąsčius, ji žiuri per girią
Į tolį, kur visa apmirę.
Jai ródos, iš liudesio mirs jos širdis —
Į tolį ji spinduliu skris! . . .
Priims ją Praamžis, dukrytę pažinęs.
Išblankę, nutils jos kankynės . . .
Ei! karčios tos kančios! Širdis kruvina . .
Ei, meile! skaudi ji, liudna . .
Kad tėvas Mantrimą pilin pargabeno,
Tylutė iš liudesio tvano
Nušvitus iškilo, linksma, kaip aušra:
Viltis jai žibėjo tikra.

Išgys jos Mantrimas — širdis stigavojos
Neveltu ji laukė juk jojo!
„Dabar jį globosiu! Dabar gyvenu!“
Ir palietė laimė sparnu:
Pagijęs, Mantrimas jai ačiu pasakė.
Oi, kaip jos širdelė tad plakė!
Suspaudė jos ranką . . Toks balsas švelnus . .
Užmiršo Tylutė skausmus.
Skaisčiausiai pražydo veidai jos įkaitę.
Bet laukia, dar laukia mergaitė:
Kuomet jis tą dyviną „myliu“ ištars?
Oi! laimės dangus atsivers! . .
Bet dienos praskrieja, kaip tas paukštužėlis,
Išnyksta, lyg pilkas šešėlis . .
Brangusis vis eina liudnyn ir liudnyn.
Jos sieloj žaizda vis gilyn . .
Jautriaja širdim jau seniai ji suprato:
Drugys paslaptingas jį krato.
Jis kenčia, kovoja; ir slepia kaž-ką
Jo lupos, dejuot nemoką . .
Ir verkia, sutikusi sopulio bangą,
Tylutė, ir žiuri pro langą:
Šviesos vandenyno pilis užlieta;
Kaip atilsis, šypso gamta.

* *
*

Rimgaila kukliai su saviškiais puotauja.
Gėrimai gainioja jiems kraują.
Veidai jų užkaitę, plaukai jų drėgni.
Bučiuojasi sėbrai seni.
Kaip blizga jų akįs! O linksmos jų kalbos!
Žodeliai lakioja, lyg dalbos.

Kas džiaugsis, kam kliuna! Kvatojas kiti.
Taip gera! Juokai nepikti.
Ir stojas Rimgaila, laikydamas ragą;
O akįs, kaip bálanos, dega . .
Sudrožęs su kumsčia į skobnį, „Draugai!
Klausykite!“ taria jisai:
„Jus atmenat, kaip aš paniekiau Mantrimą . . .
Man gaila, kad pyktis net ima!
Kas drįstu sakyti: Mantrimas bailys“ . . .
— „Tegul, na, tegul pasakys!!“
„Jųs žinot, kaip brangiąją tėviškę gynė . .
Ar myli labiau kas tėvynę?!“
—„Kas bus toks begėdis?! Kas girties taip drįs?!
Tai — niekšas, tai butu kvailys!!“
„Tečiaus tas Mantrimas, nelaimė, krikščionis“...
Nutilo ir klausos dvarionįs . . .
„Bet kas iš musiškių, kaip jis, pasielys?!
Kas jį, tą krikščionį nusmelks?!
Aš jįjį paniekiau; jis kaip užmokėjo?
Ne! Ryžkitės! Mano gynėjo
Sveikatą aš gersiu! Kas gers su manim?“
— „Visi visada su tavim!!“

* *
*

Pro langą įspindus, saulutė prikėlė
Tylutę, tą dyviną gėlę,
Ir juokias, bučiuoja jos veidą, rankas,
Aukoja jai aukso bangas . . .
Mergaitė, jaunutę Rožytę pašaukus,
Šukuodina gintaro plaukus.
Pati užsimąsčius. Tamsi jos duma,
Tarytum miškų giluma . . .

Tarnaitė niuniuoja dainelę, lyg godą
Nelinksmą, širdingą, vienodą,
Ir žiuri maldingai į veidą ponios,
Lyg lauktu brangiausios žinios.
Galop prasidrąsinus, taria: „Panyte“ . . .
— „Ko nori, geroji Rožyte?“
„Ar veikiai apleis mus garbusis svetys?“
— „Kad reiks, jis tada pasakys.“
Rožytė nuraudo. Neíškenčia vėlei:
„Kad skaistųs žydri kaspinėliai!
Brangioji panyte! pritinka jie tau!
Gėrėsis Mantrimas, manau.“
— „Mantrimas — ne tujen,“ Tylutė atsakė.
Nutilo jauna žaižarakė.
Tylutė giliai atsiduso slapta;
Vėl tyli, liudna ir rimta.
Rožytė nerimsta: „Juokingos tos draugės!
Lyg butu joms gimęs ir augęs —
Jos myli Mantrimą. Kad jis išvažiuos,
Jos verks . .. O ir ašen gailiuos!
Mantrimas toks mielas, gražus toks ir geras!
Narsiausias tai vyras! Tai — aras!
Ką sako kareiviai! Kaip garbina jį!
Dyvai! Juk ir jie bemylį!
Tiktai... jis — krikščionis, girdėti man teko..
Bet ko tie niekkalbiai nesako!
Tečiaus ir krikščionįs blogi ne visi . . .
Panyte, laiminga esi!
Jis myli . . . Kad sužeistas butu nebuvęs,
Gal butu jau veikiai vestuvės? . . .

Oi! kas pasidarė? Panyte! kas tau?“
— „Išeik! Tuoj praeis.. Nežinau“...

* *
*

„Jos giria, jos garbina mano likimą!
Jos kilnųjį myli Mantrimą!
Ei! skaistųjį karžygį myliu ir aš...
Bet ką man ta meilė atneš?
Ar nėviltį karčią, ar laimę saldžiausią?
Kaip kenčia, kaip kenčia, kas klausia!..
Taip baimė slopina! Taip širdžiai skaudu!
Ji meilės kankinas badu.“
Diena, kaip slogutis, slopi ir vienoda.
Tylutė po senąjį sodą
Tyliai vaikštinėja. Šešėlis — kančia
Nuo jos neatstoja ir čia.
Lengviau čia kentėti. Lipšniai glamonėja
Ramybė ir švelnina dėją.
Čia niekas nemato. Čia verkti meiliaus.
Čia siela apsnus, nebejaus..
Prie sienos atradusi paslėptą suolą,
Tylutė, nuvargus, jin puola
Ir tyli, ir laukia, užmerkus akis:
Gal mintįs tamsybėn nuskris...
Vėjelis šakas maloningai linguoja.
Už sienos kaž-kas šnekučiuoja.
Tylutė suprato: Mantrimo tarnai;
Jį mini. Atgijo jinai.
Su tėvo kareiviais jie draugiškai šneka;
Ką giria, ką peikia, ką plaka.
Ir girdi Tylutė: „Tai sakote jųs,
Jog kitas čia vėjas papus!

Mantrimas — krikščionis; išvers ir Rimgailą“...
— „Tai — niekai! Atrado jis kvailą!“ ...
„O gal ištikrųjų? Ar bloga tai bus?
Mantrimas gi — vyras šaunus!“
— „Matyti, tas mokslas ne toks jau netikęs!
Nebutu krikščioniu palikęs
Kilnusis didvyris“ . . . „Vyruži, tylėk!
Išgirs tau vaidilos! žiurėk!“
— „O tau tik vaidilos! Tik čiauški, it špokas!“
„Vyručiai! man matos, keistokas
Naujasis tas mokslas! Kareivis esmi,
Galvoju visad širdimi.
Kad žmonės užgauna — na, pyktis tad ima.
Rimgaila užgavo Mantrimą;
O šis ar supyko? Ar kirto ausin?
Ramiausiai paėjo šalin! . .
Ei! man kad kas butu sudrožęs į ausį!
Vienam nebgyvent! Ko beklausi! . .
O jis atsitraukė, tarytum bailys . . .
Tai netelpa mano mintys'!“
— „Kad kunigas buvo beveik jau pražuvęs
Ir butu, lyg medis papuvęs,
Pavirtęs ant žemės; kad juokės mirtis
Ir džiaugėsi rusų vytis:
Kas vargšą išgelbėjo? Musų vadovas!
Dyvai! Teatleidžia jam Kovas,
Kad kerštą užmiršo! Kas tai besupras?
Silpnesnė širdis už rankas!“
„Gal liepė taip jojo tikėjimas naujas“ . . .
— „Tai kvailas!“ „Bet vadas kaip kaujas!
Geresnio už Arą nerasime mes,
Apėję pasaulio žemes!“

— „Turėsime poną ir šaunų, ir dorą“ . . .
— „Vyručiai, bus dyvina pora!
Juk kunigaikštytė tai — Milda pati!“ . . .
— „Bus pora? Kokie jųs greiti!“
— „Bus veikiai vestuvės“.. — „Kas žino, kas žino?
Į pokylį dar nevadino!
O musų Arelis plasnoja sparnais —
Išlėksime savo keliais:
Ko sėdit, it deivės, kvailai išsišiepę?
Kelionėn jau ruošties mums liepė“ . . .
Tylutė daugiau nebgirdėjo . . . Sudie!
Sudie, dyvinoji viltie! . . .
Diena, kaip svajonė. Tyliai glamonėjas
Su lapais užklydusis vėjas.
Rami šventinyčia sode sename.
Gėlelės grožėjas uksme . .

* *
*

Saulutė pakilusi žvalgos per giria.
Beržukai gelsvi, lyg nuvirę;
Apsnudusios šakos; lapeliai drėgni.
Vėsu, kad į gelmę eini.
Pro tarpus matyti nušvitusį bokštą.
Išplaukti per miglą jis trokšta.
Ir storosios sienos netrukus nušvis,
Kad rukas tirštasis nukris.
Mantrimas tai žiuri į mieganči pilį.
Kaip laimės lizdelį ją myli;
Karštai ją prispaustu prie savo širdies
Vardan dyvinos praeities.
Vai, mielos dienelės! kodel jau praėjot?
Ar laimės bėdnam pavydėjot?

Primint gal norėjot: ta laimė tuščia!
    Ei! metas tau bėgti iš čia!
Paluš tas švelnutis bežydintis linas.
    Matai — mylimoji kankinas.
Kam širdį nekaltą, beširdi, žudai,
    Kaip žudo paukštytę vaikai!
Reikėjo jos meilę švelniai nuslopinti,
    Užtemdyt bešvintančią mintį.
Tu, džiaugsmo užburtas, tylėjai, tęseis . . .
    Eik savo liudnaisiais keliais!
Ne tau tas žiedelis, tas dyvinas žydi,
    Kutendamas alkaną vydį!
Pats išsižadėjai. Jis žydi neb tau!
    Į juodąjį tolį greičiau!
Ir žiuri Mantrimas į kilniąją pilį.
    Lyg meldžias, nušvitusi, tyli . .
Karštai ją prispaustu prie savo širdies
    Vardan dyvinos praeities!

* *
*

„Brangusis Mantrimai, ar sveikas? ar tvirtas?
    Ko liudnas? . . Ei! vaistas ištirtas
Nuo piktojo liudesio — skrist į laukus!
    Gerai? Ar balnoti žirgus?“
— „Gerai, kunigaikšti! . . Paskuojį tai kartą“ . . .
    — „Ar matėt vaikiną nebartą! . .
Tai senis! Kaip krivė sėdės kambary!
    Tai vyrai, vien snausti norį!“
— „Oi ne, kunigaikšti! Tik aš netingėsiu!
    Nemėgstu nedárbo puvėsių!
Čia kitas dalykas: apleidu jau jus“ . . .
    Ir balsas nutruko graudus.

— „Taip greitai!“ nustebęs Rimgaila sušuko:
„Oi ne! neišleisim vaikiuko!“
Mantrimas balsu jam atsakė tyliu:
„Pas jus pasilikt nebgaliu!“
—„Kodel gi, brangusis drauguži?“—„Del meilės“..
Rimgaila, tarytum apkvailęs,
Nutilo ir žiuri, išplėtęs akis,
Lyg klaustu, ką dar pasakys . .
„Paaiškinsiu visa. Aš myliu Tylutę,
Lyg dyviną laimės saulutę,
Lyg kilnią svajonę, lyg garbę, kovas“ . . .
— „Brangusis vaikeli, tai kas?
Delto tik nebėgsi nuo musų, tikiuosi!
Ką? senąjį draugą paguosi?
Kas bėga nuo meilės? Brangi mergina
Tikriausiai bus tavo žmona!“
— „Deja! aš tos laimės esu jau netekęs!“ . . .
Lyg opią teisybę susekęs,
Nuraudo Rimgaila. „Tai skauda dar tau,
Kad sykį tave užgavau?
Bet ašen gailiuosi! Meldžiu man atleisti!“
— „Valdovai! nedrįsčiau ir geisti! . .
Meldžiu nebminėti karčiosios dienos!
Tikėk: nepykau niekados!
Širdies man nebgildink, garbusis Globėjau!
Aš laimės jau išsižadėjau.
Ir pats nežinojau, ką Dievui žadu . . .
Bet buvo tamsu ir skaudu! . . .
Brangiajam Valdovui parodyti reikia
Tą kruviną širdį palaikę:
Joj apžadas gimė, girdėjo dangus:
Nebvesiu, kol gyvas. Taip bus!

Anoj valandoj tai išrodė geriausia —
Juk néviltis kapą sau rausia!
Maniau, jog laimužė pagrįžt nebgalės,
Jog meilės nebskinsiu gėlės!
Kad bučiau žinojęs! kad bučiau žinojęs! . . .
Dabar nebsiliausiu vaitojęs!
Bet ką gi? Opiausioji sieloj žaizda
Juk jau nebužgys niekada!
Tečiaus aš mylėsiu, lyg laimę, tą žaizdą:
Primins ji man brangųjį vaizdą . . .
Jinai bus valdovė manosios širdies,
Lig ranką mirtis man išties! . . .
Atvėriau sukruvintą širdį palaikę;
Matei jos nelaimę besaikę;
Dabar pripažinsi, jog aš privalau
Apleisti tą pilį tuojau.
Man apžadas šventas. Aš žodį laikysiu!
Aš laimei sudie pasakysiu!
Atleiskit! O mano mergaitei brangiai,
Valdovai, paáiškinkit tai!“ . . .
Rimgaila dumoja . . . Pakirdęs, jam sako:
„Tai smugis šiandieną man teko!
Sugriovė jis mano skaisčiausias viltis!
Liudnà ir tamsi ateitis . . .
Bet ką gi? Tu — vyras! Turiu tai pagirti! . . .
Na, lauksiu, pasveikinsiu mirtį!
Tylutė — žibutė; ji veikiai nudžius.
Garbė tau užuomarša bus“ . . .
Nutilo Rimgaila ir galvą nuleidė.
Taip! šilumą šaltis išsklaidė!

Po laimės dienelių užstojo ruduo!
Kiek liudesio eina su juo!

*
* *

Prie aržuolo seno balta lelijėlė.
Rimgaila tai, dukterį-gėlę
Priglaudęs prie savo krutinės plačios,
Dumoja. Ragauja kančios.
Tylutės jausmai lyg apmirę. Negali
Net verkti. Tik slepia veidelį
Prie mylimo tėvo krutinės plačios,
Lyg geistu išvengti kančios.
Bet veltu: jau sieloj žiauri suirutė,
Ir skausmas jau trauko Tylutę,
Lyg sergančią auką nuožmusis drugys.
Bet sáusa mergaitės akys'.
Ir sako jai tėvas balsu sopulingu:
„Oi! mudu labai nelaimingu!
Brangioji dukryte! man gaila tavęs! . . .
Kuomet sopulys tas užges?!
Bet ką padarysi? Praamžis taip sprendė:
Ištirti nelaime pabandė.
Kentėsio. Nelengva, likimas kol plaks.
Ištversio! Jiegų juk pakaks!
Tvirta buk, Tylute: tu — atžala mano!
Nevienas kančioj juk gyveno,
O puikiai ištvėrė, o nuveikė ją,
Net móters, kovos taip biją!
Ką veiksi! Mantrimas pats kenčia begalo!
Bet apžadą gerbti privalo.
Tai — gerbiamo vyro šventa pareiga,
Nors sektu kankynė ilga!

Ir kenčia varguolis: galingai jis myli
Tą mano gėlelę; bet tyli,
Tau nieko nesako; bet sakės jis man . . .
Gerasis, kaip kenčia jis ten!"
Ir stojas Tylutė, kilniai išsitiesus.
Jos skruóstus išblyškusius, líesus
Užliejo sujudusio kraujo vilnis.
Liepsna sublizgėjo akis.
Tylutė sušuko: Jis kenčia? Juokiuosi!
Tikėjime, jįjį paguosi!
Tikėjime kvailas! aš keikiu tave!
Aš keikiu tą meilę, save!" . . .
— „Nutilki, brangioji! Nurimk, dukterėle!" —
Ir ranką Rimgaila pakėlė,
Ir deda ant vaiko brangiosios galvos —
Iš skausmo drebėti nustos . . .
„Mantrimo tikėjimas, tavo prakeiktas,
Dukrele, nekvailas tai daiktas!
Ir mus gal pavergs ne šiandieną — ryto.
Tylute, nekeikki tu jo!
Veizėk, jis Mantrimui stebuklų padarė —
Galybės jam suteikė marę!
Dar priešą paveikti — ir aš sutinku . .
Bet págiežą, meilę — sunku!" . . .
Čia pajiegos lužo — pravirko varguolė;
Į glėbį tėveliui ji puolė;
Vaitoja krutinė, skausmą suremta . . .
Kančios valanda! ji šventa!

* *
*

Šiandieną! . . Tylutė savajam bokštely
Mantrimo sulaukti negali.

Šiandieną didvyris sudie pasakys . .
Ir pervėrė ją sopulys.
Bet žingsniai girdėti . . Brangusis tai kopia . . —
Sugildins tą žaizdą jos opią.
Atsiveria durįs — ir jis kambary.
Ji stovi liudna vidury;
Ji dreba ir džiaugias, ir kenčia, ir laukia . .
Jis pertraukė tylą nejaukią:
„Kaip liudna man tarti tą skaudų sudie,
Tu mano brangioji širdie!
Bet reikia pradrįsti! Šiandieną išjoju —
Apleidžiu tą tylųjį rojų . .
Taip buvo man gera! Nebbus niekada!
Karti ateitis ir juoda!
Ką veiksi?! Taip reikia! Tavęs nebregėsiu.
Nelengva. Per amžių kentėsiu!
Kasdieną pasilgusi mano mintis
Į brangiąją pilį nuskris!
Bet grįžt nebgalėsiu. Atleisk man, Tylute!“
Lengviausias tarytumei putė
Vėjelis, tyliai taip atsakė jinai:
„Nekaltas esi — pats žinai!“
Tų žodžių Mantrimui tečiaus nepakanka:
Jis paėmė šaltąją ranką
Ir žiuri į veidą — toks šaltas, ramus . . .
Jis spaudžia švelniuosius pirštus:
Bet jam neatsako ranka, lyg apmirus;
Gražioji galvelė nusvirus.
Ir tyli, paskendus kančioj, mergina . . .
Gana sopulių, jau gana!
Skubiai apsisukęs, Mantrimas išėjo.
Jo žingsniai trumpai teskambėjo;

Nutilo. Jinai sudejavo tada:
„Nebgrįš jau, nebgrįš niekada!"
Lipšniai geltonuoja lapeliai pabirę . . .
Mantrimas įjoja į girią.
Tylutė juo seka godžiai akimis . .
Tai skrenda šalin ir viltis! . . . .
Ilgai ji žiurėjo į brangiąją vietą,
Šviesos auksavarsės užlietą,
Kur dingo tarp medžių paveikslas kilnus . .
Vėjelis ten drasko lapus . . .

* *
*

Mantrimas tarytum pavargęs artojas.
Jo žirgas vos pavelka kojas.
Nulinkusi bėrio gražioji galva.
Akis nežaibuoja juosva.
Jo viešpats skausmingąją dumą dumoja;
Bet siela daugiau nebvaitoja;
Pavargus, apmirus, paskendo tyloj;
Nebboja, kas laukia rytoj . .
O miškas pageltęs toks mielas, toks šiltas!
Kelelis, tarytumei tiltas,
Apklotas, lyg aukso keistais pinigais,
Judriaisiais lapeliais gelsvais.
Pro margas viršunes matyti mėlynę.
Ruduo jos melsvumą nutrynė.
Ji šypso, pailsus, išblyškus, graži.
Gelmėj debesėliai maži.
Dar retos girdėti paukštyčių giesmelės.
Vėjukas lakioja, sušalęs . . .
Tyliai užsimąsčius gražioji diena,
Nors glosto, ramina — liudnà.

Tarytum iš slopiojo miego pakirdęs,
Gyvenimo balsą išgirdęs,
Mantrimas sau kaktą patrynė rankà.
„Skausminga tai buvo auka!
Nuo mano krutinės lyg kalnas nukrito.
Drebėdamas, laukdavau ryto.
„Begu?“ abejodavo siela baugi . .
Žengiau. Tu, Augščiausias, regi!
Žengiau — nebegrįšiu. Sugrioviau ir tiltą.
Sukruvinau širdį nuviltą . .
Gilioji žaizda nežinau beg užgys?
O laimės troškimo drugys?
Tik Dievas išrautu tą slaptąjį diegą,
Kurio stebuklingąją jiegą
Pažįsta nuo amžių visa žmonija . . .
Ir ašen pažįstu, deja!
Oi, laimės aš trokštu! Kaip žiedas prie kelio
Rasos maloniausio lašelio!
O laimė — Tylutė! Kur dingsiu be jos!
Oi, ne! nepakelsiu kančios!
Ei, grįžti, vien grįžti! . . Va, bokštas dar matos.
Jie džiaugtus. Nebutu sarmatos . .
Koks bučiau laimingas! . . Bet ne! nevalia!
Va, žodis svajonių gale!
Tas žodis galingas, kaip žaibas man tviska . .
Taip! Dievui pašvęsiu aš viską:
Ir laimę, ir kančią! . . Greičiau tik šalin!
Žiurėkim šalton ateitin! . . .
Kaip viskas umai ir žiauriai atsimainė!
Brangioji, į šviesią buveinę
Nebgrįšiu prie laimės šaltinio daugiau!
Brangioji, sudiev tau sakau!“

Tai taręs, į tólumą žvilgsnį jis metė,
Išsítiesė, skausmą nukratė
Ir žirgą suspaudė aštriais pentinais . . .
O saulė jau greit nusileis.

* *
*

Ruduo auksaspalvis į praeitį linksta.
Šiltoji grožybė jau dingsta.
Dienelės nuliudę. Gražioji auka!
Pakilus jau šalčio ranka.
Bet ramios tos dienos, nes mirt pasirengę,
Ir tyli, šviesa apsidengę . .
Jauku taip ir miela . . . Bet liusta širdis . .
Kada kalavijas nukris? . .
Tylutė, skausmingąją kovą užbaigus,
Išrovus nerimasčio daigus,
Begalo nuvargusi, stovi miške.
Gaivu jai ir lengva lauke.
Sutiko nelaimei tyliai pasiduoti
Ir ryžos kančioj nedejuoti,
Lig galo ištverti, kaip dera tvirtam.
Blaškyties, nerimti? Bet kam!
Pražuvo laimužė. Saldžiai ją minėsi
Ir tylųjį skausmą kentėsi;
O meilė gražioji vis sieloje degs.
To širdžiai per amžių užteks!
„Taip! mano brangiausias! Tave vien mylėsiu!
Tau savo grožybe žvilgėsiu!
Tu vertas tos meilės, gilios pagarbos!
Tu vertas tos skausmo aukos!
Brangu man ir miela, ir šventa, kas tavo! . .
Tas Dievas man širdį užgavo.

Jį keikiau . . Teip buvo sunku ir kartu!
Bet klydau — dabar suprantu!
Graži ta auka, tu, didvyri mieliausis!
Per amžius žibėjus neliausis!
Ji laimės tyriausios gausiai pagamins!
Ją žmonės kilnieji atmins!
Tas Dievas, Mantrimai, kilnus ir protingas!
Jis geras — sakei — gailestingas.
Manau, Jis silpnajai Tylutei atleis
Ir džiaugsmo užlies spinduliais."
Rankas į mėlynę iškėlė Tylutė.
Vėjelis į veidą jai putė.
Akis ji užmerkė . . . Ramu . . Jos malda
Skaistesnė nebbus niekada.

M. Vaitkus.

Smolenske 26 rugsėjo
1915 metų.

